

Tydzień Otwartej Nauki

It matters how we open knowledge: building structural equity

Warszawa, 25 października 2021 r.

Otwarta nauka. Ogólne zagadnienia

Agnieszka Adamiec

**Samodzielne Stanowisko
ds. Otwartych Zasobów Nauki
agnieszka_adamiec@sggw.edu.pl
tel. 59 35 782**

**SZKOŁA GŁÓWNA
GOSPODARSTWA
WIEJSKIEGO**

**Biblioteka Główna
im. Władysława
Grabskiego**

 OPEN ACCESS WEEK 2021

It Matters How We Open Knowledge: Building Structural Equity

OCTOBER 25-31

SZKOŁA GŁÓWNA
GOSPODARSTWA
WIEJSKIEGO

**Biblioteka Główna
im. Władysława
Grabskiego**

Program:

- **Definicja "otwartej nauki"**
- **Modele otwartego dostępu (ang. open access)**
- **Działania instytucji europejskich i krajowych na rzecz otwartej nauki**
- **Czasopisma i repozytoria open access oraz wybrane strony internetowe poświęcone otwartej nauce**

Otwarta nauka

koncepcja, która łączy różne ruchy i praktyki mające na celu udostępnienie wiedzy naukowej, metod, danych i dowodów badawczych, zwiększenie współpracy naukowej, dzielenie się informacjami z korzyścią dla nauki i społeczeństwa oraz otwarcie procesu tworzenia i obiegu wiedzy naukowej z uwzględnieniem podmiotów społecznych spoza zinstytucjonalizowanej społeczności naukowej.

Źródło: projekt rekomendacji UNESCO z 2020 r. pt. *Preliminary report on the first draft of the Recommendation on Open Science*

SZKOŁA GŁÓWNA
GOSPODARSTWA
WIEJSKIEGO

Biblioteka Główna
im. Władysława
Grabskiego

Otwarta nauka

Kluczowe komponenty otwartej nauki:

- **otwarty dostęp zarówno do publikacji, jak i danych badawczych,**
- **otwarte recenzje,**
- **oprogramowanie z otwartym kodem źródłowym,**
- **otwarte zasoby edukacyjne,**
- **nauka obywatelska.**

Nauka obywatelska

(ang. citizen science) zaangażowanie ogółu społeczeństwa w działalność naukowo-badawczą, w szczególności przez jego aktywność badawczą rozumianą zarówno jako intelektualny wysiłek, jak i dostarczanie odpowiednich zasobów czy narzędzi. W takim rozumieniu nauka obywatelska jest uznawana za zjawisko powiązane z otwartą nauką.

Źródło: *White paper on citizen science for Europe*

SZKOŁA GŁÓWNA
GOSPODARSTWA
WIEJSKIEGO

Biblioteka Główna
im. Władysława
Grabskiego

Nauka obywatelska

Organizacje wspierające zaangażowanie społeczne w nauce

- **European Citizen Science Association (ECSA)**

Strony internetowe służące do wyszukiwania projektów:

- [EU-Citizen.Science](#) (w tym m.in.: [Wykorzystanie nauki obywatelskiej do przyspieszenia badań nad COVID-19](#))
- [Zooniverse](#)
- [Nauka Obywatelska](#)

SZKOŁA GŁÓWNA
GOSPODARSTWA
WIEJSKIEGO

Biblioteka Główna
im. Władysława
Grabskiego

Otwarte zasoby edukacyjne

(ang. open educational resources) materiały, które służą do nauczania i uczenia się, udostępnione na otwartych licencjach CC lub znajdujące się w domenie publicznej.

Przykłady materiałów OZE: pełne kursy e-learnigowe, programy nauczania, wykłady, zadania domowe, quizy, materiały metodyczne, gry, symulacje i wiele innych przydatnych w procesie kształcenia.

SZKOŁA GŁÓWNA
GOSPODARSTWA
WIEJSKIEGO

Biblioteka Główna
im. Władysława
Grabskiego

Otwarte zasoby edukacyjne

Zalecenia UNESCO w sprawie OZE

- **rozwijanie umiejętności do tworzenia, dostępu, ponownego wykorzystania, adaptacji i redystrybucji OZE;**
- **opracowanie polityki wspierającej OZE;**
- **zachęcanie do tworzenia OZE wysokiej jakości, sprzyjających włączeniu społecznemu i zapewniających równość;**
- **wspieranie tworzenia modeli zrównoważonego rozwoju w zakresie OZE;**
- **promowanie i wzmacnianie międzynarodowej współpracy w zakresie OZE.**

Otwarte zasoby edukacyjne

Przykłady stron internetowych z OZE

- [PublicDomainPictures;](#)
- [Open Textbook Library;](#)
- [OpenStax;](#)
- [Wolne Lektury;](#)
- [Otwarte Zasoby.](#)

SZKOŁA GŁÓWNA
GOSPODARSTWA
WIEJSKIEGO

Biblioteka Główna
im. Władysława
Grabskiego

Oprogramowanie z otwartym kodem źródłowym

(ang. open source) w najszerszym rozumieniu to idea nieograniczonego dostępu do kodu źródłowego oprogramowania. W jej myśl każdy ma dostęp do kodu programu i, w zależności od licencji, w różnym stopniu może go modyfikować i rozpowszechniać.

SZKOŁA GŁÓWNA
GOSPODARSTWA
WIEJSKIEGO

Biblioteka Główna
im. Władysława
Grabskiego

Otwarte recenzje

(ang. open peer review) pojęcie parasolowe określające szereg nakładających się sposobów dostosowania modeli recenzji do celów otwartej nauki, w tym ujawnienie tożsamości recenzenta i autora, otwarte publikowanie recenzji i umożliwienie udziału w procesie recenzji każdemu zainteresowanemu.

Źródło: Tony Ross-Hellauer (2017) *What is open peer review?*

A systematic review

SZKOŁA GŁÓWNA
GOSPODARSTWA
WIEJSKIEGO

Biblioteka Główna
im. Władysława
Grabskiego

Otwarte recenzje

Pełna lista cech:

- **otwarte tożsamości;**
- **otwarte treści recenzji;**
- **otwarte uczestnictwo;**
- **otwarta interakcja;**
- **otwarte manuskrypty przed recenzją;**
- **otwarte komentowanie ostatecznej wersji;**
- **platformy otwarte „recenzje oddzielone”.**

Źródło: Tony Ross-Hellauer (2017) *What is open peer review? A systematic review*

Otwarty dostęp

(ang. open access) przez otwarty dostęp rozumiemy dostępność treści za darmo i w publicznym internecie, co pozwala każdemu czytać, ściągać, kopiować, rozprowadzać, drukować, przeszukiwać, zamieszczać, odnośniki do pełnych wersji tekstów, indeksować, przekazywać jako dane do oprogramowania oraz używać w dowolnym innym, zgodnym z prawem celu – bez barier finansowych, prawnych, czy technicznych innych niż te związane z uzyskaniem dostępu do samego internetu. Jedynym ograniczeniem kopiowania i dystrybucji treści, oraz jedyną rolą, jaką w tym obszarze odgrywa prawo autorskie, powinno być zapewnienie autorom kontroli nad integralnością ich utworów oraz prawa do odpowiedniego uznania ich autorstwa i cytowania ich prac.

Źródło: Budapesztańska Inicjatywa Otwartego Dostępu 2002, tłumaczenie za: Justyna Hofmoki, Alek Tarkowski, Bożena Bednarek-Michalska, Krzysztof Siewicz, Jakub Szprot (2009) *Przewodnik po otwartej nauce*

SZKOŁA GŁÓWNA
GOSPODARSTWA
WIEJSKIEGO

Biblioteka Główna
im. Władysława
Grabskiego

Otwarty dostęp

Korzyści otwartego dostępu:

- **zwiększenie widoczności i ułatwienie wyszukiwania publikacji i danych badawczych;**
- **wzrost liczby cytowań, a więc także oddziaływania publikacji i danych badawczych;**
- **usprawnienie walki z nierzetelnością naukową (w tym z plagiatami);**
- **ułatwienie i zoptymalizowanie komunikacji naukowej;**
- **uniknięcie czasochłonnego i często kosztownego powtarzania badań (racjonalizacja kosztów dystrybucji wiedzy);**
- **umożliwienie długoterminowego przechowywania zasobów elektronicznych.**

Modele otwartego dostępu

Z punktu widzenia prawa otwarty dostęp dzieli się na:

- **otwarty dostęp gratis - udostępnianie treści w granicach określonych przepisami prawa autorskiego o dozwolonym użytku, czyli z ograniczeniem wykorzystania na własne potrzeby, w celach dydaktycznych lub na potrzeby cytowania w publikacji naukowej;**
- **otwarty dostęp libre - udostępnianie treści na licencjach umożliwiających nieograniczone, nieodpłatne i niewyłączne z nich korzystanie, z zobowiązaniem (z wyjątkiem domeny publicznej) przekazania informacji o twórcy, przedmiocie licencji oraz o jej postanowieniach, lub także posłużenia się taką samą licencją w utworach zależnych.**

SZKOŁA GŁÓWNA
GOSPODARSTWA
WIEJSKIEGO

Biblioteka Główna
im. Władysława
Grabskiego

Modele otwartego dostępu

Ze względu na sposób udostępniania treści otwarty dostęp może być realizowany na zasadzie modeli:

- **złotej drogi otwartego dostępu (gold open access) - zapewnienie otwartego dostępu przez wydawcę poprzez publikację utworu w czasopiśmie;**
- **diamantowej/platynowej drogi otwartego dostępu (diamond open access) - forma złotej drogi (publikacja utworu w czasopiśmie); różni się od niej brakiem opłat autorskich (article processing charge, APC);**
- **zielonej drogi otwartego dostępu (green open access) - zapewnienie otwartego dostępu przez autora poprzez zdeponowanie utworu w repozytorium.**

Modele otwartego dostępu

W literaturze można jeszcze spotkać opisy następujących modeli:

- **brązowej drogi otwartego dostępu (bronze open access) - forma złotej drogi (publikacja utworu w czasopiśmie), a różni się od niej brakiem określenia zasad dalszego użytkowania poprzez licencję;**
- **czarnej drogi otwartego dostępu (black open access) - użytkownicy korzystają z bezpłatnego dostępu do cyfrowych wersji artykułów bez wiedzy i zgody właścicieli praw autorskich. Główne role w popularyzacji tej drogi otwartego dostępu pełnią akademickie media społecznościowe (ResearchGate i Academia.edu) oraz pirackie strony internetowe (np. Sci-Hub).**

Europejskie i krajowe inicjatywy wspierające otwartą naukę

- **Zalecenie Komisji z dnia 17 lipca 2012 r. w sprawie dostępu do informacji naukowej oraz jej ochrony**
- **Kierunki rozwoju otwartego dostępu do publikacji i wyników badań naukowych w Polsce z 2015 r.**
- **Zalecenie Komisji z dnia 25 kwietnia 2018 r. w sprawie dostępu do informacji naukowej oraz jej ochrony**

SZKOŁA GŁÓWNA
GOSPODARSTWA
WIEJSKIEGO

Biblioteka Główna
im. Władysława
Grabskiego

Europejskie i krajowe inicjatywy wspierające otwartą naukę

Ustawa z dnia 20 lipca 2018 r. – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz.U. z 2021.478 t.j.)

- **program „Wsparcie dla czasopism naukowych” (art. 401);**
- **rozprawy doktorskie z recenzjami (art. 188).**

SZKOŁA GŁÓWNA
GOSPODARSTWA
WIEJSKIEGO

Biblioteka Główna
im. Władysława
Grabskiego

Europejskie i krajowe inicjatywy wspierające otwartą naukę

- **Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 20 czerwca 2019 r. w sprawie otwartych danych i ponownego wykorzystywania informacji sektora publicznego**
- **Zarządzenie Ministra Edukacji i Nauki z dnia 20 kwietnia 2021 r. w sprawie powołania Zespołu doradczego do spraw otwartych danych naukowych**

SZKOŁA GŁÓWNA
GOSPODARSTWA
WIEJSKIEGO

Biblioteka Główna
im. Władysława
Grabskiego

Europejskie i krajowe inicjatywy wspierające otwartą naukę

- **Plan S – Making full and immediate Open Access a reality. Principles and implementation z 2018 r.**
- **Zarządzenie Dyrektora Narodowego Centrum Nauki w sprawie ustalenia polityki Narodowego Centrum Nauki dotyczącej otwartego dostępu do publikacji z dnia 27.05.2020 r.**
- **Horyzont Europa (Open Research Europe, ORE)**

Polityki otwartego dostępu w Polsce

- [Krajowe Warsztaty Otwartego Dostępu OpenAIRE](#)
- [OpenAIRE Poland](#)

SZKOŁA GŁÓWNA
GOSPODARSTWA
WIEJSKIEGO

Biblioteka Główna
im. Władysława
Grabskiego

Uczelniane polityki otwartego dostępu w Polsce

- **2017** - Akademia Wychowania Fizycznego we Wrocławiu, Szkoła Główna Handlowa, Uniwersytet Gdański
- **2018** - Uniwersytet Medyczny w Łodzi, Gdański Uniwersytet Medyczny, Warszawski Uniwersytet Medyczny, Uniwersytet Medyczny we Wrocławiu, Pomorski Uniwersytet Medyczny w Szczecinie, Uniwersytet Medyczny w Białymstoku, Śląski Uniwersytet Medyczny w Katowicach, Uniwersytet Medyczny w Lublinie
- **2019** - Politechnika Krakowska, Uniwersytet Przyrodniczy w Poznaniu, Uniwersytet Humanistyczno-Przyrodniczy im. Jana Długosza w Częstochowie, Uniwersytet Rzeszowski, Uniwersytet Jagielloński, Uniwersytet Przyrodniczy w Lublinie

SZKOŁA GŁÓWNA
GOSPODARSTWA
WIEJSKIEGO

Biblioteka Główna
im. Władysława
Grabskiego

Uczelniane polityki otwartego dostępu w Polsce cd.

- **2020** - Uniwersytet Śląski, Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach, Wojskowa Akademia Techniczna im. Jarosława Dąbrowskiego, Uniwersytet Wrocławski, Politechnika Lubelska, Uniwersytet Rolniczy im. Hugona Kołłątaja w Krakowie
- **2021** - Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Zachodniopomorski Uniwersytet Technologiczny w Szczecinie

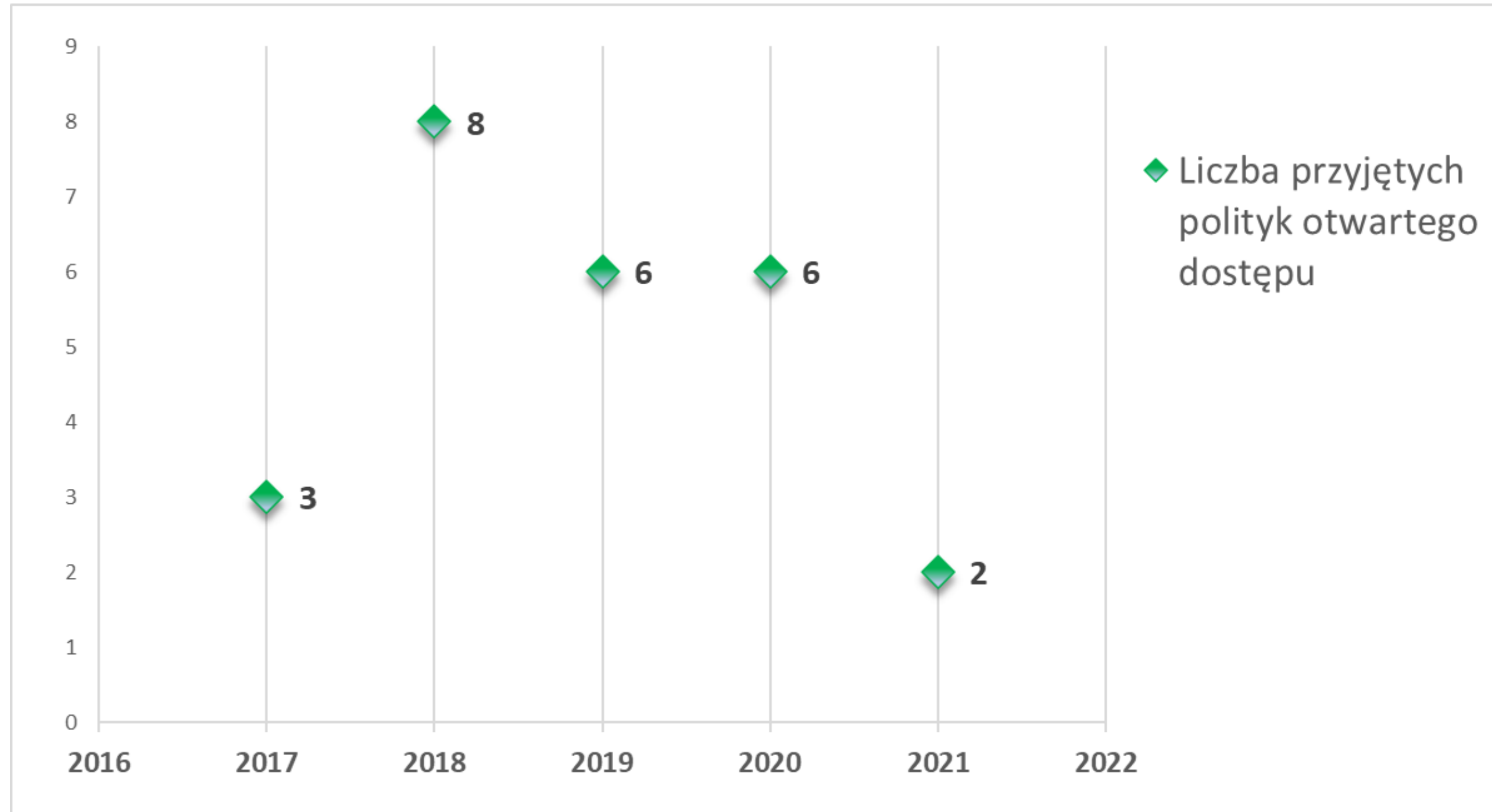

SZKOŁA GŁÓWNA
GOSPODARSTWA
WIEJSKIEGO

Biblioteka Główna
im. Władysława
Grabskiego

Uczelniane polityki otwartego dostępu w Polsce

SZKOŁA GŁÓWNA
GOSPODARSTWA
WIEJSKIEGO

**Biblioteka Główna
im. Władysława
Grabskiego**

Czasopisma otwarte

- **Directory of Open Access Journals (DOAJ) – baza czasopism otwartych**
17016 czasopism ze 129 krajów, w tym 752 z Polski (2021.10.21)
- **Biblioteka Nauki – platforma służąca udostępnianiu polskiej nauki prowadzona w ICM UW w ramach Platformy Otwartej Nauki**
1504 polskich czasopism w otwartym dostępie

SZKOŁA GŁÓWNA
GOSPODARSTWA
WIEJSKIEGO

**Biblioteka Główna
im. Władysława
Grabskiego**

Repozytoria

Repozytorium – narzędzie informatyczne służące do (samo) publikowania, (samo) archiwizacji i udostępniania bieżącego dorobku naukowego. Można wyróżnić dwa główne typy repozytoriów:

- **repozytorium instytucjonalne – służące do (samo) publikowania, (samo) archiwizacji i udostępniania bieżącej twórczości intelektualnej społeczności akademickiej związanej z daną instytucją;**
- **repozytorium dziedzinowe – służące do (samo) publikowania, (samo) archiwizacji i udostępniania treści związanych z określoną dziedziną nauki bez względu na miejsce ich powstania.**

Repozytoria

Katalogi repozytoriów:

- [Directory of Open Access Repositories \(OpenDOAR\)](#) - katalog otwartych repozytoriów instytucji naukowych (w tym bibliotek cyfrowych), które zanim trafią na listę są sprawdzane przez pracowników projektu. Jednym z wymogów NCN w odniesieniu do repozytoriów publikacji naukowych jest ich rejestracja w OpenDOAR

5751 repozytoriów, w tym 127 z Polski

- [Registry of Open Access Repositories \(ROAR\)](#) – serwis udostępniający informacje na temat otwartych repozytoriów

4725 repozytoriów, w tym 128 z Polski

SZKOŁA GŁÓWNA
GOSPODARSTWA
WIEJSKIEGO

Biblioteka Główna
im. Władysława
Grabskiego

Repozytoria

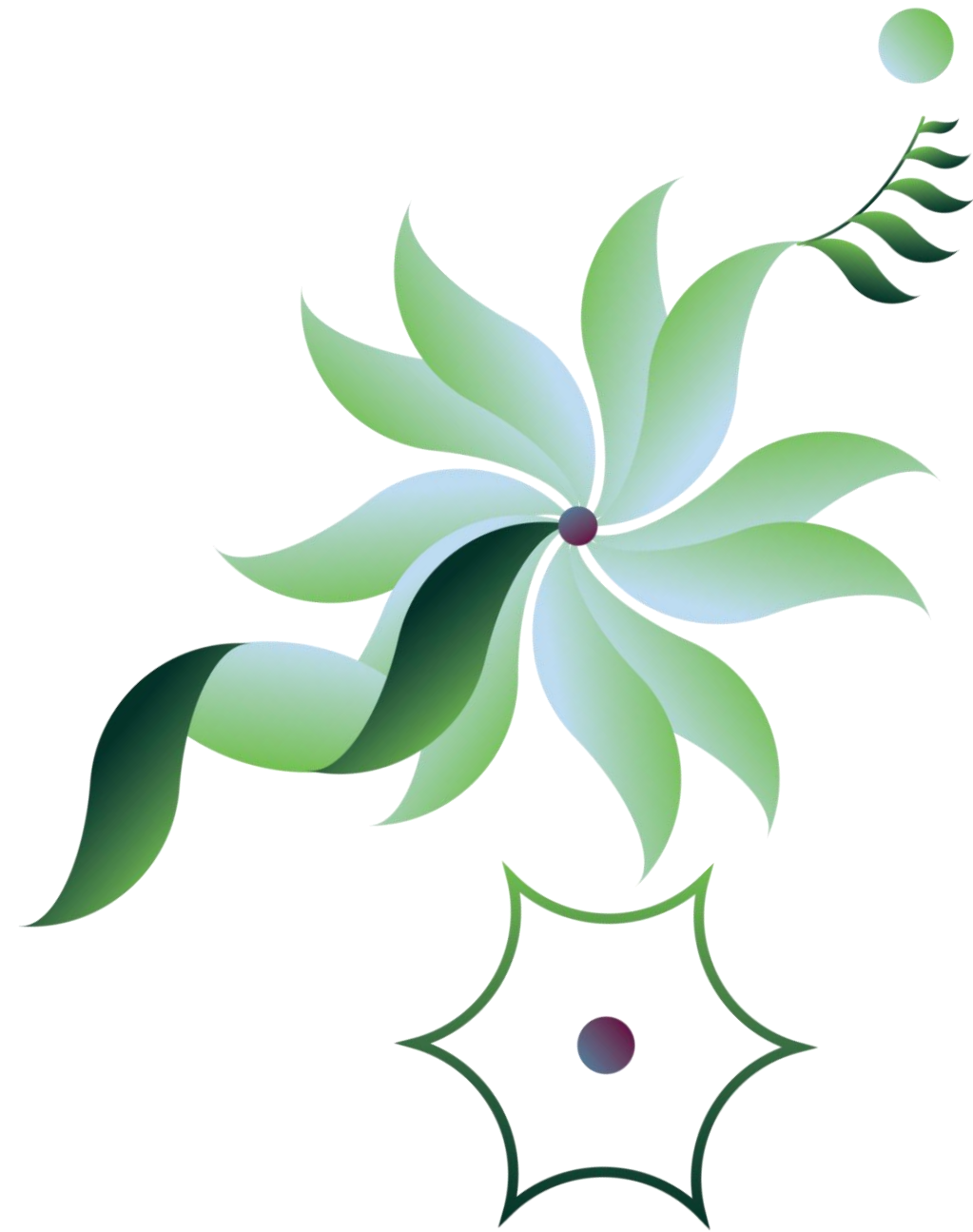

- [CeON \(Centrum Otwartej Nauki\)](#) – agregator, punkt dostępu do dwudziestu jeden polskich repozytoriów; platforma prowadzona jest przez ICM UW
- [OpenAIRE \(Open Access Infrastructure for Research in Europe\)](#) - inicjatywa Unii Europejskiej; infrastruktura, której celem jest stworzenie technologii zarządzania rozproszonymi repozytoriami traktowanymi jako jeden zasób sieciowy

Zestaw wytycznych OpenAIRE: The OpenAIRE Guidelines for Literature Repository Managers 4.0, The OpenAIRE Guidelines for Data Archive Managers, The OpenAIRE Guidelines for CRIS managers, The OpenAIRE Guidelines for Software Repository Managers, The OpenAIRE Guidelines for Other Research Products Repository Managers

Dziękuję za uwagę

SZKOŁA GŁÓWNA
GOSPODARSTWA
WIEJSKIEGO

Biblioteka Główna
im. Władysława
Grabskiego

